

דבר תורה לפרשת ויצא - מאת הרב ארי לנדא

"והנה מלאכי א-להים עליהם ויורדים בו"

פרשתנו פותחת בסיפור חלום יעקב, חלום הנחלק לשני חלקים. חלקו האחד הוא חזונית-מראה הסולם. (בראשית כח, יב) "ויחלם והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי א-להים עליהם ויורדים בו". חלקו השני של החלום כולל את הבטחת ה' ליעקב (פס' יג-טו) "והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' א-להי אברהם אביך וא-להי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל-משפחת האדם ובזרעך: והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר-תלך והשבתיך אל-האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם-עשיתי את אשר-דברתי לך: תיאור המלאכים בסולם הוא מוזר כי המלאכים קודם עולים ואח"כ יורדים אך למעשה היה צריך להיות מצב הפוך. רש"י מסביר במקום "עלים ויורדים. עולים תחלה ואח"כ יורדים. מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו". רש"י לכאורה פותר את הבעיה הקודמת אך מעורר בעיה חדשה. לפי הסברו חזיון הסולם בחלום תפקידו להראות ליעקב כי ה' משגיח עליו אך את זה אומר לו ה' באופן מילולי בפס' טו, ולכן לכאורה מראה הסולם מיותר.

ננסה לתת פתרון ע"פ מקום נוסף שיעקב נפגש עם מלאכים הנמצא בסוף פרשתנו (לכ', א-ב) "ויעקב הלך לדרכו ויפגשו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם-המקום ההוא מחנים: יעקב רואה מחנה אלוקים אחד וקורא למקום מחנים על שם שתי מחנות, מי הוא המחנה השני? רש"י נאמן בפירושו להסברו על מלאכי הסולם ואומר "ויפגשו בו מלאכי א-להים. מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ". אך אבן-עזרא מסביר בפירושו "ויפגשו בו מלאכי א-להים. לעזרו בדרך והוא לבדו ראה מחנה המלאכים סביב מחנהו: על כן קרא שם המקום מחנים. על שם שנים אחד שלו ואחד של מלאכים". מחנה אחד הוא של מלאכים והשני מחנה משפחת יעקב. ספורנו בפירושו הולך עוד יותר רחוק ואומר כי מחנה אלוקים אלו בני יעקב. "מחנה א-להים זה. המחנה שלי שפגשו בו מלאכי א-להים, אין ספק שהוא מחנה א-להים, כענין ויקרא למקום א-ל בית אל, כי שם נגלו אליו הא-להים" (להלן לה, ז). מחנים. שתי מחנות א-להים: של מלאכים ושלו, כמשפט סימן הרבים הבא אחר פתח מלעיל, המורה על מספר שנים, כמו "פעמים", "שבועים" "שנתיים" וזולתם". על מה מבוססים שני פירושים אלו? הרמב"ם מסביר במורה נבוכים (ח"ב פ"ו) "...מלאך נאמר על השליח מבני אדם וישלח יעקב מלאכים", ונאמר על הנביא "ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים", "וישלח מלאך ויציאנו ממצרים", ונאמר על השכלים הנבדלים הנראים לנביאים במראה הנבואה". ע"פ הרמב"ם ישנם שלושה מובנים למילה מלאך בתנ"ך- אנשים שליחים, נביאים ומלאכים אשר הם כוחות רוחניים המוגדרים "שכלים נבדלים". בהתאם להסבר זה הרמב"ם מסביר את חלום יעקב (מורה נבוכים

ח"א פר' טו') כמסלול להכשרת נביאים. לכן התיאור מתחיל "עולים" כי בשלב ראשון מטפסים הנביאים בסולם ההשגה האלוקית ואחר כך הם מקבלים את דבר ה' הם מורידים אותו לארץ. אך ניתן להבין את מראה החלום עוד ברובד עמוק יותר אם נשלב את הסבר הרמב"ם למשמעות הסולם והמלאכים עם דברי ריה"ל בכוזרי מאמר א' פס' קט'. "לא כן יעודינו הם- כי נדבק בעניין האלוקי על ידי הנבואה וכל הקרוב לה וכי יתחבר העניין האלוקי בנו באותות גדולה, במראות כבוד ובנפלאות, לכן לא נאמר בתורה "אם תעשו ככל המצוה אביאכם אחרי מותכם אל גנות ואל מקום תענוגות" כי אם "והייתם לי סגולה, ואני אהיה לאלוקים ואנהיגכם, ואנשים מכם יהיו עומדים לפני ועולים השמימה, כאותם שהיו מתהלכים בחייהם בין המלאכים, והמלאכים יקראו לכל אחד מאלה "בן אדם" להבדיל בינו לביןם. ואף מלאכי יהיו מתהלכים בקרבכם בארץ ותראו אותם בבואם בודדים או במחנות, לשמור עליכם ולהלחם בכם"

לשיטת ריה"ל אין ייעודה של התורה עוסק בענייני העולם הבא אלא בתיקון העולם הזה והעלאת החומר למדרגות גבוהות יותר. ייעודו של עם ישראל הוא להוביל את המהלך ולהראות כי עם שלם יכול לחיות באור האידאה האלוקית (כדברי הרב קוק באורות). לאור זאת מובן כי הסולם אותו רואה יעקב בחלום לפני צאתו לחרן **מהווה הגדרת ייעודו של עם ישראל**, הוא הסולם הדו-סיטרי עליו מדבר ריה"ל. המלאכים העולים בסולם אלו בני ישראל העולים מעלה במעלות הקודש ומגיעים כנביאים להתהלך בחייהם בין המלאכים, במקביל מלאכי עליון יורדים במצב כזה להתהלך בקרב העם. אחרי הגדרת ייעודו של עם ישראל העתידי ניתנה ליעקב ההבטחה על קבלת הארץ, הזרע והשגחת ה'.